

KAPITÁNFFY ISTVÁN VÁLOGATOTT TANULMÁNYAI ELÉ

A figyelmes – a szerzővel együtt gondolkodó – olvasónak széles margóra és hegyes tollra, illetve puha grafitceruzára van szüksége, hogy olvasás közben is tudjon jegyzetelni, hogy a megfelelő helyen rögzíthesse a lapszélre ellenvetéseit, kiegészítéseit. Az olvasói széljegyzetek utóbb történeti, irodalom-, művelődés- vagy tudománytörténeti forrássá is válhatnak, vagy lehetnek egy-egy új mű – szemle, szacikk, előszó – kiindulópontjai is. Kapitánffy István dolgozatai, ahogy én látom, jórészt középkori görög és latin forrásokhoz – teljes művekhez vagy marginálisokhoz –, valamint kortársi szaktudományos írásművekhez írt lapszéli jegyzeteiből születtek, azokból kerekedtek jólfundált bírálatokká és mesteri tanulmányokká, gondolatilag igényes, olvasmánynak is megnyerő alkotásokká.¹

¹ Kapitánffy István műveinek jegyzékét Bolonyai Gábor állította össze; lásd *Antik Tanulmányok* 43 (1999) 296–299. A publikációs lista javított és bővített változata Mayer Gyula munkája; ez a Kapitánffy István kandidátusi értekezését s az értekezéshez tematikusan kapcsolódó tanulmányait tartalmazó kötetben (*Hungarobyzantina. Bizánc és a görögség középkori magyarországi forrásokban.* Budapest 2003) jelent meg a 206–213. lapokon. Ugyanott, a 214. oldalon van könyvészeti adatsor a róla szóló megemlékezésekről, valamint az alábbi életrajzi jegyzet: *Kapitánffy István* (1932. X. 23. – [Budapest] 1997. XI. 15.) Moravcsik Gyula tanítványaként 1955-ben végzett az ELTE latin–görög–történelem szakán. 1955 és 1960 között általános iskolában tanított Tökölön, majd 1964-ig gimnáziumban Vácott. 1964 és 1974 között a Tankönyvkiadónál volt felelős szerkesztő. 1974-ben nevezték ki az ELTE BTK Görög Tanszékére, ahol adjunktusként, majd docensként oktatott, később pedig [1993-tól] – egészen haláláig – vezette azt. Eközben tanított az Eötvös Collegiumban is, életének utolsó öt évében pedig jelentős szerepet vállalt a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Középkortudományi Intézetének életében, melynek 1996 óta szintén vezetője volt. [Temetése után – 1997. november 27-én – az érte szóló gyászmisét a Farkasréti Mindenszentek Plébániatemplomban Jelenits István piarista szerzetes celebrálta, aki osztálytársa volt a budapesti Piarista Gimnáziumban.]

Szakkörök előtt meglehetősen jól ismert például ama tudós könyv általa sűrűn széljegyzetelt példánya, melyről részletes és alapos kritikát írt (nem is maradt visszhang nélkül). Ugyancsak bőven írt jegyzeteket egy másik szöveghez, az egyik, jelen válogatásban is olvasható tanulmánya forrásszövegéhez. Erről annak idején fénymásolatot készített, majd a kézirattal, pontosabban: a gépirattal együtt bocsátotta rendelkezésemre. A fénymásolatból egyértelműen kiderül, hogyan szokott dolgozni egy görög szövegen, vagy általában forrásain.

A hatodik századi Agapétos diakonos *Ekthesis* címen ismert, hetvenkét rövid fejezetből (σχέδη βασιλικά) álló munkáját (*Expositio capitum admonitoriorum Agapeti diaconi*) a *Patrologia Graeca* sorozatban közzétett kiadásban használta (PG 86: 1, 1163–1186). A huszonnégy hasábról – a görög szöveg mellett latin fordítás is van – A3-as méretű fénymásolatot készített, hat lapot, majd erre jegyzetelt. A jegyzetelt fénymásolatról készült újabb fénymásolat minősége az elmúlt negyedszázad során sokat romlott ugyan, de még így is világosan látszik, s joggal kelti fel érdeklődésünket, hogy ugyanaz a kéz – Kapitánffy István jellegzetes írása – magyar, latin és görög nyelvű glosszákat írt a margóra három különböző tollal, valószínűleg három különböző alkalommal.

Nem tudjuk biztosan, de aligha tévedhetünk nagyot, ha azt feltételezzük, hogy az első olvasás során kerültek a belső lapszélre – a *Graeca* mellé – az egyes fejezeteket sajátos szempontból minősítő írásjelek: ! (felkiáltójel: fontos!), θ (kisbetűs *théta* – hasznavehetetlen), ? (kérdőjel: használható-e?). Egyszer még egy hiányzó szóközt jelölő korrektúrajelet is kitett a görög szöveg finom javítására (col. 1169; ad 14): *τότε corr. τό τε*.

Véleményem szerint a szöveg újraolvasásakor kerültek a külső (olykor alsó vagy felső) lapszélre az egyes fejezetek tartalmára utaló szavak, valamint a fejezetek tartalmi hasonlóságát jelölő cf. jegyek. Lássunk néhány példát az első csoportból!

- ad 5: *hálás Istennek*
ad 6: *φιλάνθρωπος*
ad 9: *tiszta lélek*
ad 11: *állhatatos*
ad 16: *gazdag – szegény*
ad 17: *saját kor!*
ad 23: *Isten : császár / császár : οἰκ[έται]*
ad 24: *u[gyan]az!*
ad 38: *kincs a túlvilágra*
ad 41: *igazságos- / ság / részrehaj- / lás nélkül*
ad 45: *Istentől kapja a hatalm[at] / Istent utánozza*
ad 46: *császár: világ szeme / Isten adja! / császár Isten munkatársa*
ad 58: *erősség: / alamizsna, / ima*
ad 60: *köpeny (képben)*
ad 66: *egyén bűne / archón bűne / bibliai / szóhasználat*
ad 71: *általában / (de császárra alk[almazva]) / ember: por*

Mutatvány a *cf.*-jelcsoport elemeiből: ad 10: *cf.* 30; ad 25: *cf.* 54, ad 33: *cf.* 11; ad 34: *cf.* 11; ad 54: *cf.* 25 és így tovább.

Más (eltérő színű?) tollal párhuzamos helyek is vannak a szöveg mellett a külső lapszélen, úgy, hogy a görög szövegben egy-egy megjelölt részhez egy-egy párhuzam van megadva két görög auktortól, Basileiosztól (Nagy Szent Vazul) és Nazianzi Szent Gerelytől, bevett rövidítésekkel. Így például:

ad 7: \perp Τῶν ἐπιγείων ... ἀπέρχεται. \lrcorner \perp *Basil. in ps. 61 p. 481*

További ilyen típusú marginálisok:

- ad 11: *Greg. Naz. or. 14. p. 270a cf. or. 17. p. 340[?]; epist. 29 (al. 15)*
ad 34: *Grég. [sic] Naz. ep. 21 (al. 107)*
ad 43: *Grég. [sic] Naz. or. 14. p. 272de*

ad 59: *Basil. hom. in div.*

ad 70: *Basil. in ps. 1 || Greg. Naz. or. 14*

ad 72: *Basil. in div.*

Az előző két íróeszköztől teljesen elütő rostirónnal írt latin kisbetűk is állnak bizonyos fejezetek mellett; így például ad 1: **a**; ad 2: **b**; ad 4: **d**; ad 5: **első fele: l**; ad 7: **f**; ad 8: **t**; ad 10: **m**; ad 11: **n**; ad 13: **o**; ad 14: **p**; ad 19: **r** és így tovább *ad finem*. Ezekhez a 1163. hasáb felső lapszélén a következő háromsoros eligazító bejegyzés tartozik:

Barlaam: Anecd. Gr. IV. Paris 1832.

p. 308 ff. a – k

p. 331 ff. l – v.

Mit jelent vajon ez a bejegyzés? Úgy gondolom, egy újabb munkafolyamatban Agapétos passzusait a *Barlám és Jozafát* címen ismert regény bizánci változatának (*Vita Sanctorum Barlaam et Iosaphat*) Jean-François Boissonade által kiadott szövegével vetette össze (Anecdota Graeca e codicibus regiis descriptis, annotatione illustravit J. Fr. Boissonade. vol. IV. Paris 1832, 1–365).

Azért ismertettem ilyen hosszan ezeket a „marginális jelenségeket”, melyek éles fényt vetnek Kapitánffy István széleskörű ismereteire és kutatói szándékaira, hogy a *Justinian and Agapetus* című tanulmányát elolvasva – jelen kötetben Mészáros Tamás fordításában: *Iustinianos és Agapétos* – érzékelhető legyen: a hangsúlyt végül nem ezekre a párhuzamos helyekre vetette (a számbavett *margináliának* töredéke került csak be néhány mondat erejéig a tanulmány főszövegébe vagy tételes felsorolásban a lapalji jegyzetekbe). Mert Agapétost, mi úgy mondanánk: a bizánci királytükör egyik késő antik előfutárát, végül nem a negyedik századi kappadókiai egyházatyák Szentírás-magyarázataival vagy a legutóbbi időkig Damaszkuszi Szent Jánosnak tulajdonított, újabban viszont az ezredfor-

duló utánra datált Barlám-regénnyel hasonlította össze; következésképp a *loci paralleli* gyűjteményt, minthogy az az argumentáció tekintetében irreleváns volt, nem is illesztette be tanulmányába. Diakrón vizsgálat helyett szinkrón vizsgálatot végzett. Agapétos diakónus „intelmeit” a mű címzettjének, Iustinianos császárnak (527–565) úgynevezett új törvényeivel (*novellae*), illetve azok bevezető részeivel (*prooemia*, *praefationes*) vetette össze, hogy a korban mindenki által unalomig ismert, de az udvari propagandában, mint kimutatható, állandóan hangoztatott elemeket, röviden: a hatodik századra jellemző közfelfogást megállapítsa.

A válogatott tanulmányok közt tallózva újra meg újra belebotlunk ebbe a problematikába. Egy adott kor – *saját kor!* – szemléletmódjának elemeit tárja fel a történetesen szintén hatodik századi Chorikios beszédéből is. Chorikios gazai rhétor szónokiskolai mintabeszédéből (*declamatio*) azonban nem az ideális uralkodó erényeit ismerhetjük meg. Annál többet megtudhatunk viszont a művészi utánpótlás (*mimésis*) mibenlétéről és fajtáiról, s egyéb művészeti és irodalmi kérdésekről. Derék szónokunknak persze esze ágában sem volt ezekről a kérdésekről szónokolni (valószínűleg hallgatóságának sem tűntek fel ezek) – de a mai olvasónak igenis feltűnhetnek. A kitalált történet kapcsán Chorikios, meglehet, másról beszél, önmagát leplezi le szavaival. Ahogy egykor Hypereidész a bírák előtt nemcsak a hamis vádat leplezte le, hanem a védencét, a hetéra Phrynét is, a figyelmes olvasó éppígy leplezi le a szónok Chorikios gondolkodásmódját, vagy ha úgy tetszik, gondolkodása eszközeit: fogalmait és kategóriáit. A hatodik század irodalmi műveltségének egyik közkincsét vizsgálja egy másik dolgozatban, abban, amelyikben a költő és történetíró Agathias epigrammagyűjteménye, a *Kyklos* előtt álló nyitóverset elemzi: mi volt a késő antik avagy kora bizánci irodalmi közfelfogás az epigrammáról? A kor intellektuális horizontjának föltárását hiányolja akkor is, amikor elmarasztal egy kutatót, mert az *nem aknázza ki a fölfedezésében rejlő lehetőségeket:*

szinte meg sem kísérelte a vizsgált szöveg forrásértékű utalásait egybevetni a kortárs forrásokkal. Kissé másképp, de ugyanerről, másutt így ír: A szöveg tüzetesebb vizsgálata és a korabeli dokumentumok áttekintése nemhogy nem támogatja [...] konstrukcióját [...], hanem épp az ellenkezőjét látszik bizonyítani.

Ezekben a tanulmányokban egyébként olyan lényeges mozzanatokra figyelhetünk föl, amelyek megmutatják, mik voltak munkamódszerének sajátosságai, a munkafolyamat egyes fázisai: a szemrevételezés, a számbavételezés és az észrevételezés. A gondolat *in statu nascendi* megvillanása, majd következetes átgondolása nem azonos persze a gondosan szerkesztett és gondosan, de azért nem precíz kényességgel megírt tanulmányok szerkezeti felépítésével, a kompozícióval. Míg ez utóbbi részei a bevezetés, a tudománytörténeti előzmények, a célkitűzés, az érvelés és az óvatosan megfogalmazott következtetés, addig az előbbi a forrás vagy szakmunka olvasása közben felmerült ötlet aprólékos kidolgozása, vagyis a probléma megoldása. Az ötlet sokszor ritka vagy épp ellenkezőleg: nagyon is közismert szó, esetleg jövevényszó, jogi terminus vagy biblikus kifejezés jelentésének tisztázásakor merül fel. Régóta jól ismert mesterfogásokkal tisztázza a kontextuális jelentést: nyelvi elemzéssel, szófejtéssel, a szerzői nyelvhasználat megfigyelésével, párhuzamos helyekkel. Ennek bemutatására álljon itt egy rövid idézet egy leveléből: *biztosan nem lehet egy latin problémát görög párhuzamokkal eldönteni, de azért tanulságosak lehetnek az alábbi helyek: μη δύνασθαι τοὺς ἐπαίνους ἐξιῶσαι ταῖς ἐκείνων ἀρεταῖς* Isokr. Archidamos; hasonló használ[at] Isokr. Panathenaios 36, 3. Még közelebbinek tűnik: τὸν λόγον ἐξιῶσαι τοῖς τηλικούτοις ἔργοις Diod. Sic. 4, 8, 1. Figyelemre méltó a „tükörfordítás”: ἐξ-ισόω *ex-aequare*.

Kutatói sajátága abban ragadható meg véleményem szerint, hogy mindig képes volt észrevenni az aristotelési „szökdelőpontot”, amiből a megoldás megszülethet. Az olvasás során mindig

eljött a pillanat, amikor – szinte hallom – így kiált fel Paulus Hungarusszal: *hoc ego aliter intellego*, ezt én máshogy értem, én ezt másképp gondolom.

Példaként kínálkozik ide mindjárt az, amikor két művet köt egyetlen szerzőhöz, úgy, hogy tüzetesen összeveti a szövegeket és meggyőzően bizonyítja a nyelvhasználat és a stílus azonosságát. Mi ebben a nehézség? – kérdezhetné valaki. Csakhogy előtte senki nem gondolt rá és nem vállalkozott arra, hogy a latin és görög szöveget *tüzetesen* összevesse. Egy másik példa, amikor rámutat: a korábbi kutatók által görög bejegyzésnek vélt szöveg nem görög, hanem latin nyelvű bejegyzés – görög betűkkel írva. A harmadik, amikor a *possessor*-bejegyzés állítását – ἰδία χειρὶ ἔγραψεν – nem az egész kódexre, hanem csak a bejegyzésre vonatkoztatja. A negyedik, amikor „fordítási hibák” alapján rekonstruál szövegváltozatot: a fordító előtt fekvő szöveget. Nem sorolom; csupán egy megjegyzést még. Az itt nem közölt Cerbanus-tanulmányok² alapötlete csírájában benne volt már a Prokopios-fordítás utószavában (1984) is: *a ránk maradt szöveg számos helyen nehezen értelmezhető, vagy akár szemmel láthatólag romlott. Ilyen helyeken a fordító az eddigi kutatók által javasolt különféle szövegjavítások közül kiválasztotta azt, amit a legvalószínűbbnek ítélt, anélkül azonban, hogy erre minden alkalommal föl hívná az olvasó figyelmét. Ahogy a Titkos történet magyar fordításából rekonstruálható a Historia arcana virtuális recensiója, éppúgy Cerbanus latin fordításából A szeretet kiskátéja (Maximi Confessoris Sententiarum centuriae quatuor de caritate) virtuális görög kézírata.*

² Módszertani szempontból is rendkívül tanulságos tanulmányait lásd: Kapitánffy István: *Hungarobyzantina. Bizánc és a görögség középkori magyarországi forrásokban*. Budapest 2003, 39–53 és 170–193. Utóbbi (*Cerbanus és Maximus-fordítása*) első megjelenése: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma ezer éve. Pannonhalma 1996. I: 357–368, ahol jó minőségű fényképek is találhatók a kódexlapokról.

Az alapötlet – a „szökdelőpont”, a *punctum saliens* – sokszor abból fakad, hogy teljesen új, például konstantinápolyi vagy általában bizánci nézőpontból vesz szemügyre egy régóta megoldatlan problémát. Az új szempontból vizsgált kérdésre adott egyszerű válasz többnyire a legjobb megoldás. A magyar történeti kutatásban hosszú hipotézisláncolattal jutottak el például ahhoz a konstrukcióhoz – mondhatnánk akár kártyavárat is –, hogy *A birodalom kormányzása* (DAI) című munka úgynevezett magyar fejezeteinek tartalmát – a korai magyar történelem fontos eseményeit – a tizedik század közepe táján Konstantinápolyban járt magyar előkelők adták elő a császárnak, Bíborbanszületett Konstantinnak. A vélelmezett adatközlőkkel kapcsolatos korábbi *magyarázatok* azonban, idézem, *legfőlőbb azt világítják meg, hogy miért adta elő Termacsu vagy Bulcsu ezt a történet, azt azonban nem, hogy miért vette fel előadásukat a császár a DAI szövegébe*. Elvetve a korábbi kutatás felfogását a magyar adatközlő(k)ről, bemutatja a bizánci diplomácia gyakorlatát, majd a kérdést – aligha nem végleges eredménnyel – eldönti: meggyőzően igazolja, hogy a magyarokról szóló 38. fejezet udvari irattárban fennmaradt követjelentésből került a DAI szövegébe.

A mások – egy középkori kánonjogász, egy bizánci szónok vagy egy tudós kolléga – gondolkodásába való belehelyezkedés képessége olyan adottsága volt, melyet a kor, amelyben élt, s a pálya, amelyet befutott, szinte tökélyre fejlesztett nála. Az antik auktorokon iskolázott filosz, a kiadói szerkesztő, a szakmai lektor, a pontos és ötletes műfordító, a tárgyilagos recensens, az egyetemi hallgatók hibáit javítani kész tanár mindig pontosan rá tudott mutatni, hol „fordult visszájára” a „fordítás”, hol csúszott az érvelésbe hiba: *ha két egymást kizáró állítás közül az egyik teljesen hamis, ettől még a másik nem teljesen igaz*.

Ez a képesség, valamint az udvarias kedvesség, könnyed derű, és persze irónia és humor, amely előadásait és óráit átlengte,

amely írásaiból kiérzik, valamint munkabírása és megbízhatósága bizonynyal hozzájárult ahhoz, hogy gyakran hívták munkatársul tudományos vállalkozásokhoz, szívesen dolgoztak vele szerzőtársként és társszerzőként. Több közös munkája volt például Tegye Imrével, aki évfolyamtársa volt a pesti bölcsészkaron. E közös munkák közül jelentőség tekintetében messze kiemelkedik a grecisták által nagy becsben tartott *Ógörög-magyar nagyszótár* (1990), a *Kapitánffy-Tegye*. Fel tudom idézni alakját, ahogy befordul a harmadik emeleti folyosón kezében a szótár ráeső részének kefelenyomatával, vagy elismerő-csodálkozó arckifejezését, amikor auktorolvasáson valaki váratlan megoldással vagy jól sikerült magyaráttal rukkol elő (például az ἐπιβάτης szóra), olyannal, amelyik nem szerepel a szótárban. Jegyzett közös munkát Tomics Ljubomirral, Boronkai Ivánnal, Szepessy Tiborral és Bollók Jánossal; lásd jelen kötetnek is több tanulmányát. Dolgozott Ritoók Zsigmonddal, akivel például Moravcsik Gyula alapvető forráskiadványát gondozta (*Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*; 1984). A *Kiadói előszó* így vall erről: *A hiányzó fordításokat Ritoók Zsigmond készítette el, ő végezte a szükséges stiláris simításokat, valamint a görög szövegekkel kapcsolatos munkákat is. A jegyzetek hiányait Kapitánffy István és Ritoók Zsigmond pótolta (Kapitánffy munkája teljes egészében a Kinnamoshoz írt jegyzetanyag). A szöveg nyomdai munkájának gondozója, a korrektúrák végzője is Kapitánffy István volt. Mindketten Moravcsik Gyula tanítványai, akik így is köszönetüket és tiszteletüket kívánták leróni egykori mesterük iránt.*

A tanítvány természetesen olyan témákon is dolgozott, amelyeket a mester – akiről annyit mondott csak nekünk: *jó ember volt*, ilyen egyszerűen, alapfokban –, nos, amelyeket, mint mondtam, a mester tűzött ki célul a magyar bizantinológusok elé, olykor tapintatosan javítva is Moravcsik tévedéseit, ha kellett, többnyire felhasználva-továbbépítve tudományos eredményeit. Itt említendő – *et est notandum* – az a szövegkiadás, amely a *Bizánci irodalom*

kistükre (1974) című irodalmi antológia *Függelék*eként jelent meg: *A bizánciak a magyarokról*. Ezt nemcsak válogatta, bevezette és magyarázta, hanem zömmel maga fordította is.

Kandidátusi értekezése (1993) is a magyar bizantinológia hagyományába, a magyar–bizánci kapcsolatok kutatásába illeszkedik (*byzantinohungarica*), de már címében jelzi sajátos szemléletét. A jelképes főcímet – *Hungarobyzantina* – az alcím pontosítja: *Bizánc és a görögség középkori magyarországi forrásokban*. Tudományos pályája úgy alakult, hogy első jelentős dolgozatai inkább középkori latin nyelvű munkákról születtek: Anonymusról, Paulus Hungarusról, Cerbanusról, a XIV. századi krónikakompozícióról.³ Az értekezésben ehhez jött még a Szent István-i *Intelme*k (*Libellus de institutione morum*), és sok más középkori latin, illetve görög forrás. Témaválasztását másrészt indokolhatta az is, hogy felmérhette, s mert jól ismerte forrásait, jól mérte fel, hogy a magyar érdekű bizantinológia témaköreiben, melyeket Moravcsik Gyula jelölt ki, a folyamatos munkálkodás mindig finomítja ugyan az összképet, s pontosítja a részleteket – az elődök hagyatékát, úgy lehet, épp ezért kell mindig összegyűjteni, gondozni és továbbadni –, de jelentős eredmények már nem várhatók, nem érhetők el ezen a területen.

Emellett vagy ehelyett ott van kutatási témának a bizánci irodalom és történelem szinte kimeríthetetlen tárháza. Ezt jelzik – legalábbis számunkra ezt jelzik – úttörő és iránymutató tanulmányai. Az Agapétosról, Chorikiosról, Prokopiosról és a hatodik századi történetírókról vagy általában a bizánci történetírásról és epigrammáról szóló munkái ezért is fontosak. A bizánci irodalomról írt összegzés is útmutatás: kik azok, akik szerzőként kiérdem-

³ Szepessy Tibor: Búcsú Kapitánffy Istvántól. *Antik Tanulmányok* 43 (1999) 294: mindjárt [kinevezése] első egyetemi évében [1974/75] be tudta adni és meg is védhette doktori értekezését, mely a 13. században élt magyar dominikánus, a bolognai egyetemen végzett Paulus Hungarus Notabiliáját, jelesül a mű Árpád-kori történelmünkre tett utalásait vette vizsgálat alá.

lik figyelmünket, melyek azok a művek, amelyek világirodalmi jelentőségűek.

Abból, amit itt elmondtam, adódik néhány tanulság. A legfontosabb talán az, hogy a „nagy textusok” mellett a „kis szövegek”, mára elfeledett szerzők ismeretlen művei ugyanolyan fontosak lehetnek az irodalom- és a művelődéstörténet számára, mint az örök érvényű klasszikus művek. Chorikios például, akinek stílusát Phótios, jóllehet, mint mondja, kissé mesterkéltné, dicséri, mert választékos és tiszta, nem szerepel a magyar *Világirodalmi lexikon*-ban. Agapétosról egy kurta Kapitánffy-szócikk olvasható ugyanott *sub voce*: Agapétos (VI. század) görög író. A Hagia Sophia templom diakónusa volt. Művét, az ἑκθεσις κεφαλαίων παραινετικῶν (*Legfőbb buzdítások előadása*) című fejedelmi tükröt, amely hetvenkét pontban foglalja össze a keresztény uralkodó kötelességeit, I. Iustinianos császárnak ajánlotta; a rövid, prózában írt passzusok első betűi akrostichon-szerűen tartalmazzák az ajánlást. Világos nyelve, rétorikai fordulatokban gazdag stílusa miatt a középkor végéig kedvelt olvasmány volt, a nyugati humanisták is ismerték. Agapétos, aki a középkor végéig kedvelt olvasmány volt, épp azért fontos számunkra, mert a bizánci szerzők és a nyugati humanisták ismerték és olvasták.

A bizánci irodalom esztétikai-művészi szempontból is vizsgálható, természetesen, de ne feledkezzünk meg a történeti szemponttól sem. Kutatható persze, ha tetszik, hogy tetszik vagy nem tetszik *nekünk*, mit mond ez vagy az a mű *ma*, s hogy a bizánciak miért tartották ezt irodalomnak, mégpedig jónak, azt pedig miért nem, vagy rossznak. De talán utalni is fölösleges arra, hogy tudományszakunk alapvető feladatokat végez ma is: A *legalapvetőbb területen is, a bizánci szövegek publikálásában, igen sok a tennivaló. Számos szöveg csak elavult, hiányos módszerekkel készült és ezért megbízhatatlan kiadásban férhető hozzá; s ami még súlyosabb: Bizánc írásos hagyatékának egy része még sohasem jelent meg nyomtatásban. A bizantinológusok a hagyományos módszerekkel ma is szövegeket*

adnak ki, műveket datálnak, magyaráznak, értelmeznek. Ahogy ezek a tanulmányok mutatják, a bizánci szövegekkel foglalkozók nem adták fel a klasszika-filológia hagyományos módszertanát, akár az *intentio auctoris*t kutatják, akár a bizánci gondolkodásmódot általában, de ezek a tanulmányok ékes bizonyítékai annak is, hogy a történeti-forráskritikai és az irodalomtörténeti módszer korántsem zárja ki egymást.

A bizánci irodalom történetének is csupán az alapjai vannak lerakva: *az összefüggéseket az irodalmi élet és a társadalom változásai között éppúgy nem sikerült még egyértelműen tisztázni a kutatásnak, mint az irodalom fejlődési szakaszainak átfogó sajátosságait, író és közönsége közti viszony alakulását, s más hasonló fontos kérdéseket.* Ez magyarázza, hogy Kapitánffy István irodalomtörténete miért a hagyományos módon – történeti keretek közt és alkotói életműveket bemutatva – szól a bizánci irodalomról.

Irodalomtörténeti áttekintésének van egy harmadik programikus mondata is: *A bizantinológiának minden eredménye mellett súlyos adóssága, hogy felismerései jórészt tudományos belügyek maradtak, alig, vagy egyáltalán nem kerültek át a történeti köztudatba.* Az ismeretterjesztés, a tudományos eredmények disszeminációja, mint a szó is mutatja, tulajdonképpen magvetés. Magvetés volt a *Hungarobyzantina* kiadása, magvetés ez a válogatás is. A jó mag pedig sokszoros termést hoz majd – hozott már eddig is. Az olvasók – és a leendő kutatók! – érdeklődését azonban nemcsak élvezetes stílusban megírt magvas tanulmányokkal, hanem érdekes műfordításokkal is föl lehet kelteni, olyan jó fordításokkal például, mint a *Titkos történet*, vagy a Bizáncban is kedvelt Lukianos csipkelődő írása arról, *hogyan kell történelmet írni.* Útmutatás a további munka számára ez is.

Az itt megjelenésük időrendjében közölt dolgozatok olyan kérdéseket vizsgálnak, amelyek a szakirodalomban korábban nem kaptak kellő megvilágítást, olyan szövegeket, melyeket korábban

helytelenül értelmeztek. A kérdések, igaz, nem mindig újak, a válaszokat azonban érdemes elolvasni, mert Kapitánffy István, akinek egyik legjellemzőbb sajátága volt, hogy egymástól igen távol eső korok és területek kutatási eredményeit tudta egyben látni és egymásra vonatkoztatni, a lehető legtöbb szempont bevonásával, a források lehető legpontosabb értelmezésével jutott megalapozott eredményekre – olvasói okulására. Egyet kívánhatunk csak: legyenek olvasói, figyelmes olvasói.

Farkas Zoltán